

До спеціалізованої вченої ради
Д 17.127.07 Класичного приватного
університету

69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Лихової С.Я., – на дисертацію Ступи Віктора Федосійовича
«Службова недбалість: кримінально-правова
та кримінологічна характеристика», подану на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 –
кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Оцінюючи матеріали дисертації та автореферату Ступи В.Ф, а також ознайомлення з його публікаціями, можна констатувати, що автором проведено науковий аналіз теми, актуальної в теоретичному та прикладному плані, виділено новизну опрацьованих питань, сформульовано висновки й пропозиції, що виносяться на захист. Таким чином, дисертант досягнув поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому рівні. Такий загальний попередній висновок підтверджується за основними параметрами, які висуваються до кандидатських дисертацій означеної наукової спеціальності.

Актуальність теми дослідження. Актуальність рецензованої дисертації полягає, перш за все, в тому що вона присвячена одній з найбільших науково-практичних проблем теорії та практики кримінального права, а саме: злочинам у сфері службової діяльності. Слід відмітити, що на сучасному етапі розвитку кримінально-правових відносин той їх сегмент, який пов'язаний із кримінальною відповідальністю за службову недбалість, вимагає свого належного законодавчого оформлення. Зрозуміло, що без ретельного вивчення правозастосовної практики, а також опрацювання доктринальних положень функціонування діяльності управлінських

структур публічного та приватного секторів, про оновлення цього блоку кримінально-правових приписів не можна вести мову.

Від об'єктивної реалізації службовими особами своїх повноважень залежать доля політичних, економічних, соціальних реформ, розвиток громадянського суспільства в Україні, а також рівень довіри українського народу до державної влади. У зв'язку з цим у сучасних умовах в Україні настала нагальна потреба у розробці теоретичних і прикладних питань кримінально - правового забезпечення законності у сфері службової діяльності розробки адекватних заходів запобігання службовій недбалості.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлюється загостренням до останнього часу проблеми поширення службової недбалості в Україні, збільшенням різноманітності форм її проявів та наслідків, які вона спричиняє, її впливом на економіку держави та соціальну сферу, а також необхідності застосування сучасних заходів запобігання цьому явищу та наслідками, які воно викликає. У зв'язку з цим набувають нового значення та потребують уваги з боку науки кримінального права та кримінології спірні питання кваліфікації службової недбалості та підвищення ефективності превентивної діяльності.

Не зважаючи на очевидну наукову і практичну значимість, проблематика кримінально-правової та кримінологічної характеристик службової недбалості, ще не була об'єктом самостійного комплексного дослідження, у якому запобігання злочинам у сфері службової діяльності розглянуто крізь призму аналізу конструкції норми службової недбалості, її правозастосування та чинників, що детермінують це діяння, тому обрана Ступою В.Ф. тема дисертації є досить актуальною.

Аналіз положень Особливої частини КК, структури кримінально-правових норм і практики їх застосування, дозволяє констатувати, що проблемні питання правозастосування і заходів запобігання службовій недбалості розкривались у загальному контексті злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (зокрема,

у підручниках і науково-практичних коментарях до КК України). При цьому, окремі актуальні питання щодо соціальної зумовленості кримінально-правової заборони цього діяння в чинній редакції ст. 367 КК України, кримінально-правової оцінки службової недбалості, підвищення ефективності численних заходів запобігання службовій недбалості, визначення відповідних спеціалізованих і неспеціалізованих суб'єктів такої діяльності є недостатньо вивченими.

Не можна стверджувати, що обрана В.Ф. Ступою тема є новою, а до проблем службової недбалості не звертались сучасники кримінального права та кримінології. Слід відмітити, що проблеми кримінально-правового впливу досліджувались не лише представниками наукової спеціальності 12.00.08 (як зазначає сам дисертант у кримінальному праві проблемам службової недбалості присвячена низка монографічних праць), але й ставали предметом наукових пошуків теоретиків права, криміналістів та спеціалістів в галузі кримінального процесу тощо. Як правило, праці теоретиків та істориків права, фахівців з міжнародного права здебільшого висвітлюють загальні питання злочинів у сфері службової діяльності, становлення кримінального законодавства України щодо відповідальності за службову недбалість, або міжнародно-правового визначення шляхів криміналізації та запобігання злочинним діянням у сфері державної служби П. П. Андрушко, Ю. В. Баулін, А. М. Бабенко, В. І. Борисов, Б. В. Волженкін, Н. О. Гуторова, Ю. В. Гродецький, О. О. Дудоров, О. О. Житний, К. П. Задоя, А. К. Квіцинія, В. Ф. Кириченко, В. М. Киричко, О. В. Кришевич, М. Д. Лисов, С. Я. Лихова, Р. Л. Максимович, О. К. Марін, П. С. Матишевський, І. Є. Мезенцева, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленко, В. О. Навроцький, І. В. Однолько, В. І. Осадчий, А. В. Савченко, О. Б. Сахаров, О. Я. Светлов, Т. І. Слуцька, В. В. Сташис, А. А. Стрижевська, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. Г. Хашев, Н. С. Юзікова).

На фоні існуючих досліджень запропонована В.Ф.Ступою дисертація відрізняється саме комплексністю підходу до осягнення проблеми службової

недбалості, зверненням до теорії правових інститутів та інститутів кримінального права, кримінології та розробленням теоретичних підвалин запобігання цьому явищу. Такий підхід до пізнання кримінально-правових явищ завжди є своєчасним та актуальним. Тим більше, що актуальною залишається сама проблематика, до якої звернувся здобувач.

Отже, дослідженням проблемних питань кримінально-правової та кримінологічної характеристик службової недбалості, авторські рекомендації та пропозиції є корисними та своєчасними, а вибір дисертантом теми дослідження є виправданим та зумовлений її актуальністю та вагомим практичним значенням.

Теоретичну основу дисертації становлять достатня кількість (260) джерел, серед них: монографії, колективні праці, дисертації, автореферати дисертацій, збірники статей, наукові статті, нормативно-правові акти (вітчизняні, міжнародні та зарубіжні).

Правовою основою дослідження стали: Конституція України, кримінальне, адміністративне, цивільне законодавство України, Укази Президента України, Конвенції ООН, а також зарубіжне законодавство (Аргентини, Австрії, Болгарії, Вірменії, Великобританії, Голландії, Данії, Казахстану, Китаю, Латвії, Литви, Ізраїлю, Іспанії, Польщі, США, Туреччини, Узбекистану, Франції, ФРН, Швеції, Швейцарії, Естонії, Японії та інших) з проблем, що стосуються спірних питань кримінальної відповідальності за службову недбалість; особливостей правової конструкції злочинного діяння (визначення об'єктивних ознак, зосередження уваги на наслідках цього злочину, окреслення кола суб'єктів службової недбалості, форм вини).

Емпірична база дослідження є цілком прийнятною. Автором використано узагальнені результати вивчення 184 вироків за ст. 367 КК України, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень України за період 2010–2019 рр.; офіційні дані Генеральної прокуратури України про кількість облікованих кримінальних правопорушень,

направлених до суду з обвинувальним актом за період 2013–2019 рр.; результати анкетування 362 респондентів з різних регіонів України (Вінницької, Дніпропетровської, Запорізької, Львівської, Рівненської, Харківської, Херсонської та Чернігівської областей), з яких 225 співробітників органів внутрішніх справ, 81 співробітник прокуратури, 26 суддів, а також 40 працівників органів місцевого самоврядування

Метою дослідження дисертант вбачає теоретичне узагальнення та нове розв'язання науково-прикладної проблеми кримінально-правової та кримінологічної характеристик службової недбалості, що передбачає вироблення підходу до запобігання цьому явищу, розроблення пропозицій, спрямованих на удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність та практики його застосування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційної праці В.Ф. Ступи видаються обґрунтованими, оскільки в роботі, комплексно досліджується широкий спектр проблем, пов'язаних з кримінально-правовою та кримінологічною характеристикою службової недбалості, розроблено пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність, практику його застосування та заходи запобігання.

Викладені у вступі та трьох розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, до кінця не розробленими в науці і перспективними для дисертаційного дослідження.

Дослідження виконано в межах переліку Основних наукових напрямів та найважливіших фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національних академій наук України на 2014–2018 рр., ухваленого Радою президентів академій наук України від 11.07.2014 та відповідно до плану науково-дослідних робіт юридичного

факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Теоретичні та прикладні проблеми адміністративного, фінансового, інформаційного, кримінально-правового, кримінально-виконавчого, кримінологічного забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина» (державний реєстраційний номер 0116U002254 ЮФ-41-16).

У дисертації комплексно розглядається та вирішується широкий спектр проблем, пов'язаних з кримінально-правовою характеристикою службової недбалості у кримінальному праві України, кримінологічною характеристикою злочинного явища, його витоків, основних детермінант, особливостей на сучасному етапі державотворення та розробки інноваційних, вдосконалення чинних заходів запобігання службовій недбалості.

Обґрунтованими з точки зору вимог до наукового дослідження рівня кандидатської дисертації виглядають завдання дослідження, методологія і методика роботи, її науковий інструментарій. Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується з використанням різноманітних методів наукового пошуку. Застосована автором методологія дослідження теми дисертації є традиційною для науки кримінального права та кримінології. Вона достатньо опрацьована на науковому рівні. Дисертація базується на комплексному, системному підході, характеризується належним рівнем наукових узагальнень.

Зміст і аргументація авторських понять видаються повними і обґрунтованими. Хоча, як убачається, вони не позбавлені і певних суперечностей, про що буде зазначено окремо.

Обґрунтовано виглядає методологічний підхід, що включає загальнонаукові і спеціально-наукові методи, які становлять підґрунтя дослідження проблем службової недбалості, а також авторський підхід до комплексної кримінально-правової та кримінологічної характеристики цієї норми кримінально-правової системи України та заходів запобігання цьому злочину у сфері службової діяльності.

Структура дисертаційної праці є загалом логічно побудованою. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Наукові здобутки В.Ф. Ступи *достатньо апробовані*. Основні результати наукових пошуків автора оприлюднено ним у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах. Зокрема: «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Дніпро, 2016 р.); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 2018 р.); «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Дніпро, 2019 р.); «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів України» (м. Херсон, 2019 р.).

Також основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційної роботи, викладено у 9 наукових працях, з них: 5 – статті у виданнях, включених МОН України до переліку фахових видань з юридичних наук, 1 – стаття в зарубіжному виданні (Словацька Республіка), 4 – матеріали конференцій.

Всі винесені автором на захист концептуальні положення, висновки, рекомендації загалом, попри дискусійність окремих з них, мають наукову цінність та новизну.

Серед них, зокрема, такі. *Вперше*: обґрунтовано доцільність диференціації кримінальної відповідальності за службову недбалість за наслідками у вигляді загибелі людей шляхом доповнення новою частиною (ч. 3) ст. 367 КК з відповідною кваліфікуючою ознакою «призвело до загибелі людей», оскільки така обставина свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпечності діяння та потребу в підсиленні кримінально-правової охорони життя людини. Запропоновано відповідну редакцію частини статті; диференційовано криміногенні чинники, що детермінують службову недбалість залежно від характеру (організаційного, правового, соціально-психологічного) і рівня впливу (макрорівень, мікрорівень та на

рівні особистості); виокремлено віктимологічні заходи запобігання службовій недбалості (зокрема, положення законодавства, яке регламентує діяльність службових осіб, з'ясування громадської думки щодо якості надання управлінських послуг та ефективності роботи тих чи інших державних структур, проведення громадської експертизи діяльності органів влади й управління тощо), які знизять рівень латентності злочинів та сприятимуть відбору більш адекватних та ефективних заходів запобігання службовій недбалості.

Завдяки проведеному дослідженню *удосконалено* наступні науково-практичні положення: удосконалено дефінітивний аналіз кримінально-правових категорій: «*службова недбалість*», під якою автор розуміє невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх обов'язків щодо здійснення владних повноважень через самовпевнене або недбале ставлення до них; «*службова особа*», у конструкції поняття якої, на думку автора, мають бути враховані такі чинники: функції, які виконує така особа; вид органу, в якому суб'єкт здійснює свої службові повноваження; те, що такою особою може бути суб'єкт приватного права – фізична особа-підприємець за наявності підпорядкованих найманих працівників та нормативно визначених організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій; «неналежне виконання», під яким автор пропонує розуміти неповне, неточне, несумлінне або несвоєчасне виконання службовою особою своїх службових обов'язків, а також невжиття заходів, які службова особа, відповідно до обсягу прав і обов'язків, повинна була й могла прийняти, що стало підґрунтям для внесення змін до ч. 3 ст. 18 та примітки до ст. 364 КК України. Доведено, що інституціональний підхід до аналізу службової злочинності та заходів запобігання має бути здійснено крізь призму функціонування сфери службової діяльності, яка формує умови та мотивацію до професійної служби й дисфункціональності, що детермінує службову недбалість. На підставі кримінологічного аналізу, результатів анкетування та дослідження матеріалів кримінальних справ виокремлено та

охарактеризовано кримінологічний «портрет» особи, що вчиняє службову недбалість, якою переважно є чоловік, віком від 30 до 50 років, з вищою освітою, зі стажем роботи від 5 до 10 років, одружений, має на утриманні дітей, не судимий, піддавався дисциплінарним стягненням по службі, не обіймає керівні посади в органах державної влади або місцевого самоврядування, неналежно виконує службові обов'язки тривалий час, недисциплінований, надмірно самовпевнений, за місцем служби характеризується позитивно, має постійне місце проживання.

Заслуговує на увагу те, що у роботі *набули подальшого розвитку*: методологічні підходи та правила проведення компаративного (порівняльно-правового) аналізу кримінального законодавства інших країн, що стало підґрунтям отримання реальних висновків щодо позитивного зарубіжного досвіду регулювання кримінальної відповідальності за службову недбалість, вартото запозичення до законодавства України, і його належної оцінки; положення щодо необхідності визнання суб'єктом службової недбалості фізичних осіб-підприємців, якщо вони здійснюють господарську діяльність з використанням найманих працівників та наділені організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими функціями; позиція щодо визначення латентності службової недбалості та поділу її на два рівні: статистичний та фактичний.

Як зазначалось раніше, теоретичний та емпіричний матеріал аналізується з використанням різноманітних методів наукового пошуку. Репрезентована методологія дослідження є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків і результатів, викладених у дисертації.

Як належить для досліджень фундаментального плану, у роботі представлені і напрямки подальших досліджень, поставлені проблемні питання, котрі повинні бути згодом вирішені.

Названі вище положення та висновки і рекомендації мають **практичну значущість**. Вони використовуються та можуть бути використані у:

– *правотворчій діяльності* – для внесення змін до Кримінального

кодексу України, а також розроблення методичних рекомендацій або відомчих нормативно-правових актів;

– *практичній діяльності* правоохоронних органів та суду щодо запобігання службовій недбалості та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, що підтверджено актом впровадження в практичну діяльність прокуратури Дніпропетровської області від 26.11.2019;

– *науковій роботі* – у процесі розроблення загальних і спеціальних питань кримінально-правової та кримінологічної характеристики службової недбалості, що підтверджується актом впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність ДНУ від 09.01.2020;

– *навчальному процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», «Проблеми кваліфікації злочинів»; підготовці підручників і навчальних посібників, що відображено у акті впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес ДНУ від 15.01.2020.

Оцінка дисертаційної роботи, опублікованих В.Ф. Ступою наукових праць, а також результатів впровадження його наукових досягнень у практичну діяльність органів прокуратури дозволяє стверджувати, що приріст наукових знань у даному випадку є очевидним і вагомим, а внесок у кримінально-правову та кримінологічну науку істотним.

Теоретичне узагальнення та комплексне дослідження кримінально-правової та кримінологічної характеристик вчинення службової недбалості здійснено крізь призму аналізу конструкції норми службової недбалості, її правозастосування та чинників, що детермінують це діяння. Це становило підґрунтя для розробити пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність та практику його застосування.

Загалом, зміст дисертації, аналіз доктринальних та нормативних положень, сформульовані в роботі теоретичні висновки й практичні

рекомендації носять обґрунтований характер, оскільки базуються на дослідженні теоретичного матеріалу, а також на емпіричних даних.

Проте, позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висловити окремі зауваження щодо позицій В.Ф. Ступи, які викликають сумніви чи потребують додаткової аргументації та звернути увагу на деякі спірні положення, що дають можливість вступити в дискусію з автором:

1. Передусім декілька дискусійних питань з приводу генези кримінального законодавства України щодо відповідальності за службову недбалість. По-перше, Автор у підрозділі 1.1. *«Гене́за кримінального законодавства України щодо відповідальності за службову недбалість»* детально і послідовно аналізує становлення і розвиток законодавства про кримінальну відповідальність за службову недбалість. Починає з періоду Київської Русі, коли князівська влада формувала принципи діяльності своїх представників (вірників, мечників, ємців, містиків) на основі єдності закону та відповідальності за його недотримання (Руська Правда, Псковська судна грамота, Білозерська статутна грамота тощо) (С. 23-24). Далі аналізується період перебування України в складі Російської імперії та Речі Посполитої (С. 25,26). Дисертант робить акцент на відповідних пам'ятках історії (Судебниках 1497 та 1550 рр., Соборне Уложення) де закріплено відповідальність за неналежне виконання службових обов'язків та бездіяльність представників влади. При цьому автор, оминає увагою такий важливий етап розвитку української державності як перебування у складі Великого князівства Литовського (середина XIV ст. – 1569 р.). У цей час приймаються Литовські статuti 1529, 1566 та 1588 років, в яких детально регламентовано важливі правові питання тих часів. Так, у I Литовському статуті (1529 р.), були виокремлені злочини проти порядку управління. Норми Литовського статуту 1566 р. привели у відповідність до чинного польського права, результатом чого стало прийняття у 1588 р. III Литовського статуту, положення якого діяли і на українських землях. У цих

пам'ятках були визначені суб'єкти злочинів проти порядку управління (судді, прокурори та представники уряду). Регламентовано такі склади злочинів, як недбале ставлення до утримування осіб, котрі засуджені до страти, та недбале ставлення до утримування у в'язниці злочинця чи боржника, що діяли на території українських земель у XVI ст.

Вважаю, що праця значно виграла б, якби дисертант у процесі дослідження витоків становлення норми про кримінальну відповідальність за службову недбалість *проаналізував вказані пам'ятки та висловив власну думку з приводу їх трансформації у подальшому.*

По-друге, автор, розкриваючи питання кримінальної відповідальності за недбале ставлення до служби у КК УСРР 1922р. та УРСР 1927 р. (С. 33-35), переважно робить акцент на конструкції норми та характеристики об'єктивних ознак та суб'єкта злочину. При цьому не розкриває питання суб'єктивної сторони вказаного злочину. Щодо питань форми вини за службову недбалість у в сучасному науковому світі точаться дискусії.

Тому було б цілком *доцільно проаналізувати це питання крізь нормативне закріплення у КК минулих років.*

2. У дисертації значної уваги приділено аналізу зарубіжного кримінального законодавства. Проте автор, на жаль, *не вказує критерії, за якими ним були відібрані країни різних регіонів світу, це:* Аргентина, Австрія, Болгарія, Вірменія, Великобританія, Голландія, Данія, Казахстан, Китай, Латвія, Литва, Ізраїль, Іспанія, Польща, США, Туреччина, Узбекистан, Франція, ФРН, Швеція, Швейцарія, Естонія, Японія та інші (*підрозділ 1.3. «Зарубіжний досвід законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за службову недбалість»*). Щоправда, на С. 62 автор вказує, що законодавство окремих пострадянських держав зберігає історичну правонаступність у питанні криміналізації службової недбалості. Зокрема, не зрозуміло, чому із країн мусульманської систем права, автор відібрав лише Туреччину. Можливо, автор у подальших дослідженнях продовжить наукові пошуки та розширить їх межі.

3. У процесі читання матеріалу *підрозділу 2.2. «Суб'єктивні ознаки службової недбалості»* та по його закінченню, та аналізуючи висновки до роботи, виникає стійке відчуття логічної непослідовності викладу авторської позиції. Автор погоджуючись із думкою науковців, зазначає, що ставлення службової особи до вчиненого може виражатися в необережності як у вигляді злочинної самовпевненості, так і злочинної недбалості (С. 130). Далі дисертант пише, з такою позицією можемо погодитись частково, адже переконаний, що службова недбалість може вчинятися й умисно. При цьому, опитування співробітників слідчих та судових органів показало, що складності у встановленні форми вини в складі недбалості, закладений в законі її дуалізм, формує численні проблеми при кваліфікації цього діяння, відмежуванні його від суміжних складів злочинів (С.38); зроблений автором аналіз судової практики, зокрема апеляційних і касаційних інстанцій України, засвідчив, що службова недбалість визнається злочином, який може бути вчинений тільки з необережності (С. 136); компаративістській аналіз зарубіжного законодавства підтверджує даний висновок, оскільки в ньому, як правило, для складів, аналогічних службовій недбалості, передбачена необережна форма вини (С. 132). І нарешті, у висновках автор наполягає, що чітке закріплення в законі недбалості в якості необережного злочину усуне розбіжності та помилки у практиці та пропонує авторську конструкцію диспозиції. *Уточнення зазначених питань бажано дати під час публічного захисту.*

4. Характеризуючи спеціально-кримінологічні заходи запобігання службовій недбалості, дисертант на С. 186 зазначає, що актуальною залишається проблема оптимізації шляхів установлення та розслідування фактів вчинення службової недбалості і неминучості притягнення винних осіб до відповідальності та визначає роль суб'єктів запобігання злочинам. Далі, автор наголошує, що діяльність у сфері запобігання службовій недбалості потребує здійснення комплексу заходів побудови нової на противагу радянській системи правоохоронних та судових органів (С. 187-

188). Між тим видається, що такі заходи за своєю суттю є скоріше загально соціальними, аніж спеціально-кримінологічними. Також, з *тексту дисертації не повною мірою зрозуміло у чому вади радянської системи та який комплекс заходів є необхідним у сучасних умовах. Роз'яснення щодо зазначених питань бажано дати під час публічного захисту.*

5. Як вказувалось вище, дисертаційна робота має теоретичне та практичне значення. Низка положень стосується питань кваліфікації службової недбалості, відмінності від інших складів злочинів поєднаних родовим об'єктом та констатації факту логічної непослідовності у формулюванні диспозиції статті, вдосконалення законодавства. Про практичне та науково-теоретичне значення дослідження свідчать акти впровадження (С.21). Висновки містять авторський підхід до розв'язання окреслених проблем правозастосування норми про службову недбалість (С. 109, 119, 131, 209-210). Одночасно, вважаю *впровадження цих результатів у правотворчу діяльність для розробки змін і доповнень до нормативно-правових актів щодо питань кримінальної відповідальності за службову недбалість було б доцільним.*

6. При характеристиці суб'єкта службової недбалості, автор наголошує, що неслужбова особа може бути суб'єктом службових злочинів як співучасник, проте лише як другорядний: пособник, підбурювач або організатор (С. 125). *Доцільно уточнити, що це за розподіл співучасників на першорядних та другорядних.*

Можна припустити, що автор має підстави, щоби не торкатися вказаних питань, проте дисертанту необхідно було б надати пояснення у роботі. *У зв'язку із цим, хотілося б почути відповідь на поставлені питання під час захисту.*

Загалом, висловлені застереження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження, оскільки більшість із них належить до спірних та дискусійних питань які, як правило, не торкаються основних, концептуальних положень дисертації, або ж мають рекомендаційний характер.

Загальний висновок по дисертації. Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що тема дисертації є актуальною, сформульовані автором висновки і рекомендації – достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною і мають не лише теоретичне, а й практичне значення. Таким чином, дисертаційна робота є кваліфікаційною працею, виконаною особисто здобувачем у вигляді спеціального рукопису. Вона містить нові наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального права, що розв'язують важливу проблему і щодо яких здобувач є суб'єктом авторського права, а саме – автором здійснено комплексну кримінально-правову та кримінологічну характеристику службової недбалості.

На підставі викладеного вважаю, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за кількістю та обсягом публікацій, робота Ступи Віктора Федосійовича «Службова недбалість: кримінально-правова та кримінологічна характеристика» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013р. № 567, а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

завідуюча кафедрою кримінального права і процесу
Національного авіаційного університету
доктор юридичних наук, професор

С.Я. Лихова

Підпис гр. Лихової С.Я.

засвідчую

Вчений секретар

Національного авіаційного університету

О.Томас